

LELKIPÁSZTORI GONDOK A NÉPI VALLÁSOSSÁG VÁLTOZÁSAIRÓL

A változás csakúgy velejárója a népi kultúrának, mint bármi más műveltségnek. Most azonban arról kell jelentést adnom, hogy ez a változás *rohamosabb és alapvetőbb* más korokénál. Megszűnt/megszűnőben van a paraszti élethelyzet, amely a jogi felszabadulás után, nem ugyan annak korlátjaival, de hagyományos berendezkedéseivel megmaradt, mint társadalmi állapot. Az öntudatosulás egészséges „felvilágosulása” nem következett be kellő mértékben.

Önellátásra kényszerült a parasztság a vallásosság terén. A hagyomány teljesítette feladatát, csakhogy lényegében megmaradtak az utolsó (késő-barokk) hatás újra-meg újra feldolgozásánál. A hagyományból tovább fejlődő új szellemet nem tudtak hozni. A népi vallásosság fő erőssége sokhelyütt napjainkra tehát már csak a hagyomány többé-kevésbé kötelező ereje lett. Amint pedig a paraszti közösségek legújabb-kori mérhetetlenül nagy felbomlása rohamosabb lett az ipartelepekre tóduló lakosságnál *a hagyomány is vesztett kötelező erejéből*. Csak az a felmérhetetlen kár, hogy ezt a változást nem előzte meg, vagy nem kísérte a népi vallásos öntudatosulásnak kellő erős menete. Ha megtörtént volna, talán elkönnyvelhetnénk korunk változását is a népi kultúra egyéb más, állandóan folyó változásaival. Talán folyamatosan felépítette volna a régiből az újabb népi vallásosságot. Mivel azonban ez a legtöbb esetben nem történt meg, *előállt a népi vallásosságban is a tartalom és a forma, az intenció és a kifejezés válsága, elidegenedése. Tehát*

- a) számos helyen még tartják a korábbi vallásos szokásokat. De belső erejéből, s nem a hagyományozódásnak valami külső törvényszerűségéből?
- b) Más helyeken már megoldották a válságot: a régi szokások elhagyásával. Új nem származott. Megszűnt a közösség szellemi-lelki ereje. Teljes a tájékozatlanság.
- c) Szerencsésebb helyeken megindult a folyamat: amíg a közösségi élet és a hagyomány rendje nem vesztették el még mondanivalójukat és kötelező erejüket, még ez alatt elérte a vallásos tudatosulás új szelleme.

Ezekkel szembe kell néznie a lelkipásztornak. Meg kell segítenie a tartalom és a forma új egyensúlyának felállítását. Úgy, ahogy a reformáció megrázkódtatásai idején ezt a feladatot a barokk népies pasztoráció elvállalta. Azután pedig a népi vallásosság folytonos figyelésével gondoskodni kell arról, hogy ápolatlanul ne maradjon. A vatikáni kongregáció 2001. évi Direktóriumá is így rója rájuk. Erről még a végén.

Lássunk példákat!

Így pl. az osztrák pasztorációs bizottság, az ottani püspöki kar hivatalos fóruma, már az 1979-es lelkipásztori napok anyagát megtárgyalva, erre az eredményre jutott: a társadalmi változások, a szekularizáció, és még a turizmus meg a kétlakóság következtében utat kell találni a pusztán hagyományos vallásosságból, a hagyományok őrzésének kizárólagos mentalitásából. A helyzetet még fokozza a paphiány. Egy személyes és felelős hitbeli magatartás kialakítása felé kell a jövőt szolgálni. A falusi lelkipásztorkodásban is egyre fontosabb feladat hárul a világiak közreműködésével a plébániai tanácsokra. Nélkülük a híveket nem lehet nagykorúságra nevelni. Csakis így tud szolgálatot tenni az egyház az új falusi életstílusban élő embernek.¹

Gabriel le Bras, a párizsi egyetem jogász professzora írta: „A jövő éppen nem azoké, aki arra várnak, hogy az Isten végezze el az ő munkájukat. Nem kell-e hát éppen – felkarolván a katolicizmus francia perspektíváit – a klérus létszám-politikájának, a munkálatok együttműködésének, a kongregációknak, a nevelési és tanítási programnak, magának a francia egyház struktúrájának is az általános problémáit egy szigorú szociológia szellemében és módszerével megvizsgálni? ... Nem múlik el soha tíz nap anélkül, hogy ne kapnék egy cikket, jegyzeteket, javaslatokat. Sokan kérnek tőlem sugalmazást egy egyházközség, egy milió, vagy egy nagy probléma tanulmányozására.” - Ilyen súlyos elkötelezettséggel, mégis ekkora a lelkesedéssel fejezi be tanulmányát: „Az összes tudományok közül egyik sem szerzi egy olyan csodának a nyereségét, mint a Pasztorális, melynek eszménye: átalakítani a küzdő Egyházat diadalmas Egyházzá; a legcsodálatosabb újranemzés, melyet egy szociológus álmodhat.”²

Francia kísérlet szerint a népmisszióra váró területen, 30 plébánián, előbb három évig szociológusok és néprajzosok végeztek gyűjtő, illetve felmérő munkát. Ebből nyerték az illető terület tényleges, népi vallásos állapotának képét. Ehhez igazodott a rákövetkező három hetes népmisszió. A belső missziók ugyanis évek óta sok problémát vetettek fel, módszerüket meg kellett újítani. *P. Jean-Francois Motte* ferences atya szerint az eddigi szokásos plébániai pasztoráció nem elég hódító és azzal a veszéllyel jár, hogy a keresztények mintegy gettóban tespednek. A kölcsönös kapcsolatok révén amúgy is egymáshoz kapcsolódó plébániákkal kell regionális missziókat szervezni. A célkitűzéseket egy 1951 novemberében tartott előkészítőn közölték a hívekkel: mindenki hivatása és kötelessége Isten országa eljövételén dolgozni! Közölték velük a vidék vallási helyzetéről nyert képüket. Ezek után következett a három hetes misszió: templomi, különleges és lakónegyedi. A templomi jobbra közösségi jellegű kívánt lenni. A „különleges” a legkülönbözőbb foglalkozási ágak képviselőihez szólt, hogy őket az apostolkodásra megnyerjék. A harmadik a tevékeny szerepvállalók lelkigyakorlatát célozta, lakónegyedi misszióknak is lehetett nevezni. Három mozzanata volt: elsőként látogatások a családoknál. Olyanokra akadtak, akik készen mutatkoztak a hit terjesztésében segédkezni. A második mozzanat azt célozta, hogy olyan közösségek alakuljanak, amelyek vállalják egy lakónegyed lelki gondozását. Pl. ima-összejö-

¹ Szerző nélkül: A falusi lelkipásztorkodásról. – *Új Ember* XXVII. 1981. február 15.

² LE BRAS1951.

veteleket folytattak, de evilági ügyekben is segítségére lettek egymásnak. Kiváló segítség a szekták ellen! Végül nem szabad eltitkolni, hogy voltak társadalmi csoportok, melyekre kevesebb hatásuk mutatkozott. Az ismertetés szerint az ország vallási jövője nagyrészt ettől a vállalkozástól függ.³

Klemens Brockmüller jeles könyvében⁴ írja azt a közismert igazságot, hogy „Ha nem is alapvető tételeiben, de azok megfogalmazásában, valamint a jámborság és a kultusz formáiban, a keresztény vallásnak is vannak időhöz kötött elemei, amelyek az adott kultúrában gyökereznek. Ezt a kultúrát a legutóbbi időig az agrártermelési technika szabta meg, most azonban gyorsuló ütemben az ipari technika hatja át és határozza meg. Nincs sürgősebb feladat tehát, mint a kereszténységet és az egyházat átvezetni a földművelő társadalom korából az ipari társadalom korába.” Amíg e feladattal meg nem birkózunk, hitoktatásunk és igehirdetésünk eredményessége nem fog megfelelni a ráfordított erőfeszítéseknek. Régi pedagógiai igazság, hogy minden tanításnak abból a környezetből kell kiindulnia, amelyben a hallgatóság él. Maga Krisztus is ezt az elvet követte példabeszédeiben. Napjainkra azonban alaposan megváltozott ez a környezet. Elengedhetetlen – így Brockmüllert követve Mihelics Vid –, hogy a hit igazságait a jelen életünk-ből és eszmevilágából merített mozzanatokkal és meglátásokkal is érzékeltesük. (Hangsúlyozva az „is” szócskát, elutasítva a szélsőséget.) A nehézég nem abban áll, hogy kitartunk az evangéliumok képei, hasonlatai és példabeszédei mellett, hanem lényegesen abban, hogy az ipari munkafolyamatokba nem szólnak bele spontán azok a vallásosságot tápláló motívumok, amelyek az agrárkultúra idején az uralkodó termelési ággal, a földműveléssel együtt jártak. Ezek az ipari munkafolyamatok ugyanis racionálisan megtervezettek, az ember itt ura a gépnek, nem is támaszkodik más segítségre.

És itt mutatkozik mégis az új felismerés: *nemcsak a mindenség és a készen kapott természeti világ utal a Teremtőre, hanem a technika is, mint a továbbfejlesztése ennek a teremtett világnak!* A hívő ember tehát abban a tudatban láthatja el munkáját, hogy általa Isten szándékának tesz eleget. Hiszen nem jutott volna idáig; ha mindez nem lett volna a Teremtő tervében, aki a természetet úgy rendezte be, az anyagot úgy alkotta meg, hogy felhasználásukkal az ember egyre tökéletesebb gépeket szerkeszthet. De ebből ered az ember felelőssége is, mert az ő szabad akarató döntésén múlik, hogy az új ipari kultúrában Isten jósága és szeretete tükröződik-e? *Amennyiben csak lehetséges, a hitigazságok bemutatásához az ipari kultúra adottságai-ból induljunk ki.* Okkal tehetjük fel, hogy vallási téren sem mellőzhetjük ezeket a képességeket és fogalmakat. Különben féltő, hogy a vallásosság spontán rugóí előbb-utóbb a tudat szélére szorulnak.

Hasonló képet fest és figyelemre méltó eredményekre jutott Tomka Miklós szociológus is. A „régí” már csak a legerősebb etnikumú helyeken hatásos. De még figyelemre méltóbbak a társadalom belső változásai: a rendkívül erős mobilitás, az iskolai végzettség emelkedése, a nők munkába állása, a családok szerepének

³ ROUQUETTE 1953.

⁴ *Ipari kultúra és vallás* című 1964-ben megjelent könyvét Mihelics Vid ismerteti az *Új Ember* 1968. április 21-i számában *Hitiünk továbbadása az ipari kultúrában* címmel.

átalakulása, a társadalmi kapcsolatok felbomlása és újabb közösségek hiánya: a családi, rokoni, lakóhelyi és munkahelyi közösségek példaadó és ellenőrző jellege. Az aktív népességnek több mint kétharmada más társadalmi csoportba tartozik, mint felmenői, s korábban maga is. Nem meglepő a tradíció erejének megtörése, a korábbi alacsonyabb hely és hagyományos kultúrájának lebecsülése, sőt megtagadása. Magam ezt például még a hagyományosan értékőrző a falusi papság néprajzi tartózkodásában tapasztalom, stb. Az elhagyott vallásosság helyén viszont gyakran elkötelezettség nélküliség, céltalanság terjedése tapasztalható. Jelentős részük nem válik ateistává, „csak” elveszti a vallás az értelmét. A magukat vallásosnak mondók nagy része is „a maga módján” vallásos. *A szerző szerint a hagyományos vallási modellnek vége.* Vagyis a közmegegyezésből élő vallásosság nem tér vissza. Ez viszont fontos feladatok ellátatlanságát is jelenti, például a viselkedési normákét, a munkaerőkölcsök, jogok és kötelességek viszonyát, a magán és köztulajdon kezelését, stb. A szerző szerint a hagyományos vallási modell alapjait és szerkezetét a középkor embere alakította ki saját szükségleteik szerint. Ez a rend függetlenedett és hatalommá vált.

A vallásos emberek *ma új történelmi adottságok között alakítják vallásosságuk formáit, kereteit.* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia bizottsága előtt védte meg legfelső fokon nézetét és talált 92,5%-os elfogadottságot. Megvédte a fentebb már részletesen ismertetett véleményét, hogy hazánkban is, mint sokhelyütt, vége a vallási élet korábban már ábrázolt szokás-vallásosság formájának. De vele *csak a látszat-vallásosság csökken. Helyébe lép a személyes keresés, a választás és a döntés.* A hívek száma így csökken és ezt a nem hívők csak hanyatlásnak minősítik. Az igazi hívők viszont tudják, hogy a korai kereszténység csak piciny közösségekben vert gyökeret. Jézus maga is követőit a mustármag, a kovász és a gyertyaláng példáival küldi. A társadalomban jelentkező új helyzetnek *csak az Egyház új formáival lehet megfelelni.* A vallásosság ápolása, fejlesztése és továbbadása már nem kizárólag a papok, hanem ezeken kívül az önkéntes világiak szélesebb körének az ügye.⁵

Az Apostoli Szentszék erre illetékes főhivatala, a *Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció* 2001. december 17-én *Direktóriumot* adott ki elsősorban a világegyház püspökei és papjai számára a *Népi Jámorságról és a Szent Liturgiáról* 280 pontba foglalva erről a kérdésről. A hatalmas mű áttekinti a kérdés történelmi sorsát, és ismételten kijelenti a hivatalos és feltétlen elsőbbségű liturgia mellett a népi jámborság értékes szerepét. Az utolsó szakaszban közli, hogy e nagy terjedelmű rendelkezés csak az alapvető előfeltételeket és irányelveket javasolja a gyümölcsözőbb lelkipásztori munkához. *A helyi püspökök feladata,* munkatársaik segítségével szabályokat alkotni, és gyakorlati javaslatokat tenni.

Ez utóbbira nézve sajnálattal állapítjuk meg, hogy hazánkban, a budapesti Központi Papnevelőintézetben 1948-ban Radó Polikárp professzor tanszéke támogatásával mutatkozott kezdetektől, és a *Papi Lelkiség* folyóiratban megjelent figyelemre méltó cikkektől eltekintve, lényegében semmi sem történt. Csupán

⁵ Lásd TOMKA 1968., -KS- 2010., SZERZŐ NÉLKÜL 1981.

a pécsi Teológiai Főiskolán folyt – nem kötelező – vallási néprajzi oktatás. Most már Rómából is nyilvánvaló, hogy *intézkedni kellene*.

Irodalom

LE BRAS, GABRIEL

1951 La Sociologie du Catholicisme en France. *Lumen Vitae*, 1951. Vol. VI. Ns. 1–2. 24–42.

MIHELICS VID

1968 Hitünk továbbadása az ipari kultúrában. *Új Ember*, 1868. április 21.

ROUQUETTE, R.

1953 Lens missziója – Pünkösöd lehelete. *Études*, 1953. január

TOMKA MIKLÓS

1968 Vallási változás Magyarországon. in Tüskés Gábor szerk. „Mert ezt Isten hagyta...” Budapest: Magvető. 571–600.

-KS-

2010 Nem szükségszerű az elvallástalanodás. Tomka Miklós vallásszociológussal beszélgettünk. *Új Ember*, 2010. március 14.

SZERZŐ NÉLKÜL

1981 A falusi lelkipásztorkodásról. *Új Ember*. 1981. február 15.

HETÉNY, JÁNOS

PASTORAL CONCERNS CHANGES IN POPULAR RELIGIOSITY

Popular culture is undergoing rapid and fundamental changes. The peasant social situation no longer exists, but the period of self-conscious religiosity has not arrived. Our best “popular” examples are only continuations of the Baroque age. We are faced with a crisis of content and form, intention and expression.

Examples of the tasks ahead: In the opinion of the pastorisation committee of the Austrian episcopacy, together with the traditional order there is a need for lay participation. Gabriel le Bras professor of sociology from Paris, Kl. Brockmöller and Hungarian sociologist Miklós Tomka call for the application of the results of their discipline. In 2001 the Vatican issued a directory on popular piety, and urged the priesthood to preserve it and handle it correctly. So far there has been no action in Hungary.